

Året som ikke tok slutt – Det lange og globale 1968

BOKOMTALE: Hva var 1968? Dette spørsmålet forsøker Bjarke Skærlund Risager, Salar Mohandesi og Laurence Cox m.fl. å besvare i boka 1968 i forlaget Slagmark sin revolusjonsserie.

Av Nik. Brandal, førstelektor i internasjonale studier ved Bjørknes Høyskole.

I det danske forlagets Slagmarks serie om revolusjoner, som «samler og bringer revolutionernes primære tekster», har turen nå kommet til '68-revolusjonen.¹ I motsetning til de tidligere bøkene i serien om den franske, russiske og amerikanske revolusjonen, åpner bokens redaktører, som nesten er unge nok til å være '68-ernes barnebarn, med et nokså talende spørsmål: «Hvad var 1968?»² Spørsmålet er betimelig stilt.

Det er på mange måter lettere å si hva '68 *ikke* var. Som Arthur Marwick påpekte i den innflytelsesrike boken *The Sixties* (1998) ble det ingen økonomisk eller politisk revolusjon i 1968. Proletariatet erobret ikke makten og de etablerte samfunnsstrukturene forble uendret. Marwick mener at '68 først og fremst var en kulturrevolusjon i de sosiopsykologiske rammene: å kunne leve som man ville og se ut som man ville.³

Vanskeligheten med å definere og avgrense temaet påpekes også av 1968s redaktører i innledningen: «[Det finnes] mindst lige så mange versjoner af '1968', som der var bevægelser – og lige så mange politiske prosjekter, som henviser til '1968' i dag», og noen av disse stod i direkte motsats til hverandre.⁴ Mens de tsjekkosllovakiske '68-erne kjempet for grunnleggende borgerlige friheter, hevdet deres japanske med-'68-ere at dette bare var falske og tomme rettigheter. Og i Kina, hvor Den store kulturrevolusjonen så vidt var i ferd med å legge seg da man gikk inn i året 1968, ville slike krav vært nok til å bli stemplet som agent for det Formann Mao kalte «de fire gamle» - ideer, tradisjoner, vaner og kultur – noe som i verste fall ville medført en heller grusom død i hendene til rødegardistene.

LES MER OM MAKT OG OPPRØR: [En inngang til Hannah Arendts forfatterskap](#) • [Kritikk av den reine økonomi](#)

Tolv land i det lange 1968

Bokens redaktører har valgt å se på 1968 som et mer eller mindre tilfeldig årstall innenfor «Det lange 1968», der dette årets begivenheter verken oppstod ut av ingenting eller nødvendigvis fikk sin avslutning. En mer tydelig avgrensning har blitt gjort geografisk til tolv land fra det som kalles «Det globale nord», som interessant nok inkluderer Japan og Mexico. Et problem med å skulle fange '68, er at det strakk seg over de fleste land på alle kontinenter, i en eller annen form. Det var, som blant annet Jeremi Suri har påpekt, en global protest, som både utfordret og tilpasset seg nasjonalstatens rammer.⁵

Begrunnelsen til redaktørene for *1968* er først og fremst praktisk, og høyst forståelig. Formålet er å gjøre det mulig å fange bredden og dybden i Det lange '68. Det er likevel ikke uproblematisk, ikke minst med tanke på at Det globale sør, som redaktørene også påpeker, var det som mer enn noe annet påvirket '68 i nord.⁶ Dette er et poeng som boken både kunne, og burde forfulgt bedre i utvalget av tekster. I stedet er det nasjonalstatene og politisk historie som er det tematiske rammeverket for flertallet av de utvalgte tidsdokumentene.

De korte introduksjonstekstene til de ulike landene må nødvendigvis i noen grad bli overfladiske. At dette kan bli mangelfullt ser vi et eksempel på i at innflytelsen fra kunst- og kulturfeltet er fraværende. Som blant annet Gerd Rainer Horn har påvist, er det vanskelig å forstå den formen som både '68 og Det lange '68 fikk, med vektlegging av ekspressive og offentlige stuntaksjoner i kryssingsfeltet mellom kunst og politikk fremfor instrumentalisme og institusjonsbygging, uten å ta med påvirkningen fra blant annet den Situasjonistiske internasjonale (SI). I studentbevegelsen i Berlin kom denne innflytelsen svært direkte gjennom Dieter Kunzelmanns bakgrunn fra SI, og viste seg gjennom aksjoner som «puddingattentatet» mot den amerikanske visepresidenten Hubert Humphreys. I USA ble innflytelsesrike aktivister Abbie Hoffman og Jerry Rubin i Yippie-bevegelsen kjent som «The Groucho Marxists» på grunn av sin vektlegging av gateteater og «symbolsk politikk».⁷ Dermed forsvinner det kulturelle til fordel for det politiske, noe som også gjenspeiles i utvalget av tekster og tekstforfattere som presenteres.

Det er kanskje ikke til å unngå at det også blir stående igjen noen hull i den politiske utviklingen. Eksempler på dette ser vi i artikkelen om Tyskland når sammenhengen mellom Det lange '68 og nåtidens politiske partier som Die Linke (som den tyske historikeren og '68-eren Gerd Koenen kaller en 70-tallsenhetsfront med Alzheimer) og Bündnis 90/Die Grünen forsvinner.⁸ Manglende kontekstualisering ser vi også i artikkelen om USA når det ikke nevnes at Students for a Democratic Society (SDS) oppstod fra ungdomsorganisasjonen til League for Industrial Democracy (LID), og slik kom ut av den tradisjonelle, sosialdemokratiske venstresiden. At Tom Haydens prosjekt i Port Huron i 1962 først og fremst var å gjøre SDS til Demokratenes venstreopposisjon, nevnes heller ikke, selv om både Hayden og hans etterfølger som SDS-leder, Paul Potter er på listen over tekstforfattere. Det gjør heller ikke at SDS' vei til å bli en en-saksbevegelse mot Vietnamkrigen handlet om bruddet med først LID og så den svarte borgerrettighetsbevegelsen, som ga beskjed om at hvite studenter fra nordstatene heller burde organisere seg selv, enn å fortelle de svarte i sørstatene hva de skulle gjøre.⁹

Om man kjenner til forskningslitteraturen og de historiske referansepunkter, fungerer introduksjonstekstene likevel som et godt rammeverk for de utvalgte tekstene. Og disse referansepunktene kan man vel gå ut fra at de fleste som vil interessere seg for denne boken – enten de selv har bakgrunn fra 68-er bevegelsen eller av politiske eller akademiske grunner er opptatt av den – har.

*1968*s mest interessante deler er imidlertid spart til dens to siste hovedkapitler. '68 i Øst-Europa var noe helt annet enn i Det globale nord for øvrig. I Vesten var det som ungdomsopprørene selv kalte «anti-antikommunisme» en av de aller viktigste sakene, i Øst-Europa handlet '68 om å gjøre opprør mot kommunismens konfiskasjon av den nasjonale hukommelsen. Det de tsjekkoslaviske og jugoslaviske

'68-erne kjempet for var ikke frihet til å rive ned de sosiale og politiske strukturene, men til å gjenopplive den nasjonale historien og verdiene fra før kommunismens overtakelse.

Om noe kan utsettes på denne delen, så er det at redaktørene ikke også har inkludert Polen, hvor sentrale tenkere og aktivister som Adam Michnik og Jacek Kuro?, med utgangspunkt i Hannah Arendt, utviklet en samfunnskritikk som skulle gjøre det mulig å bruke historien og lærdommene fra fortiden til å lage en vaksine mot nye nasjonale dumheter. Slik dannet 1968 i Polen en direkte linje til den opposisjonen som på 1980-tallet nedkjempet kommunistdiktaturet, og utgjør slik rent politisk den kanskje mest betydningsfulle konsekvensen av Det lange '68.¹⁰

Det politiske '68 – og ikke andre?

Både i utvalg av tekster og i redaktørenes egne kontekstualiserende introduksjoner til de ulike landene, har det politiske '68 blitt satt i sentrum. Dette premisset virker å handle – mest trolig ubevisst – om preferanser i redaksjonen, snarere enn en gjennomtenkt måte å skape en sterkere indre sammenheng, slik vektleggingen av Det globale nord og Det lange '68-perspektivet er. Kanskje handler dette om at de unge redaktørene har latt seg blende av '68-ernes egen selvforståelse, men trolig også om at bokseriens øvrige bøker handler om hendelser som definitivt revolusjonerte de politiske strukturene. Politisk revolusjon blir dermed rammen som også 1968 opererer innenfor.

LES MER OM REVOLUSJONER: [Revolusjonens ord](#) • [Revolusjonens røyst](#)

Dette er således et svar, om enn indirekte, på det innledende spørsmålet om hva '68 var. Men, som vi alt har vært inne på, det både løfter frem en dimensjon ved '68 og bidrar til å gjemme andre og vel så viktige sider ved '68 som historisk fenomen. Ifølge historikeren Norbert Frei er '68 i denne sammenhengen først og fremst en semantisk konstruksjon.¹¹ Selv om det ikke mangler på kjente og viktige historiske hendelser som fant sted mellom 31. desember 1967 og 1. januar 1969, så har '68 en mening uavhengig av disse. Som Richard Vinen har påpekt, var da heller ikke begrepet '68 i bruk i selve året 1968.¹² Snarere representerer det, mener Frei, fortolkninger av den store kakofonien av hendelser, bevegelser, ideologier, strategier og personlige og kollektive opplevelser, fortolkninger som samtidig både er mer enn og mindre enn deres samlede sum.¹³

Disse fortolkningene har samtidig hatt en påfallende tendens til å ende opp i en av to ekstremer: '68-erne var enten – som blant annet tysk historiefags *enfant terrible*, Götz Aly har hevdet – totalitarismens barn som gjorde det samme som foreldrene deres hadde gjort på 1930-tallet, eller de representerte et frihetskjempende opprør mot et undertrykkende, materialistisk og anti-kommunistisk vestlig hegemoni.¹⁴ Det er derfor fristende å si som Humpty Dumpty i *Alice i Eventyrland*, at '68 betyr det man vil at det skal bety, verken mer eller mindre. Dette gjenspeiler samtidig et perspektiv som mangler i denne boken: 1968 som startpunkt for postmodernismen. I det postmoderne politiske landskapet kunne verden endres gjennom språkhandling, og

dermed kunne 70-tallets norske ml-erne fra borgerskapet ta et «klassestandpunkt» og bli en del av arbeiderklassen.

Postmodernismens '68

1968 er kanskje først og fremst preget av en stor grad av en postmoderne tvetydighet. Denne ser vi ikke minst i det ofte ikke uttalt skille mellom '68 forstått som dette året, og Det lange '68 som i noen henseender nådde sitt klimaks dette året, men i vel så mange tilfeller skulle forsterkes i tiårene som fulgte. Året 1968 var på mange måter et skjæringspunkt mellom 1960-tallets Nye venstre-bevegelser som nådde sitt høydepunkt med motkulturfenomenet 'Summer of Love' i 1967 (ofte feilaktig datert til 1968), og 1970-tallets Ytre-venstrebevegelser, som i et volds-eskalerende samspill med statsmaktene ledet fram mot 1980-tallets materialistiske nihilisme. Og, som Joseph Heath og Andrew Potter har påpekt var det ingen motsetning mellom '68-ernes nedrivning av autoriteter og grådighetskapskapitalismen som vokste fram på 1980-tallet.¹⁵ Snarere var det antiautoritære opprøret, med dets manglende analyse av hva som var gode og dårlige autoriteter, en forutsetning for den rå kapitalismen som skulle komme. Motkulturen fungerte som et glidemiddel for forbrukerkulturen, ikke som en buffer.

LES MER OM POSTMODERNISME: [Nietzsche og kunst i vår tid](#) • [Idéhistoriske selvbetraktninger](#)

Det lange '68 rev ned sosiale og kulturelle maktstrukturer og ga oss mer frihet til å leve slik vi ville, en frihet som i neste omgang ledet til konsumerisme og nyliberalisme fordi også de gode autoritetene var revet ned sammen med de dårlige. At det var en kulturell revolusjon er det således lett å argumentere for. Den politiske arven etter Det lange '68 er imidlertid mer komplisert. Samtidig som 1990-tallets økte vektlegging av global solidaritet og utviding av tankene om universell humanitærrett utvilsomt hadde røtter i '68, så var det '68-generasjonen som utgjorde et av tyngdepunktene i den politiske bølgen som i 2016 brakte oss Brexit og Donald Trump.

Og her overser 1968 et annet ganske viktig poeng sett fra nåtiden: Det var ikke bare venstresiden som gjorde opprør dette året. Også *Det nye høyre* oppstod i 1968, og dersom vi ser bakover fra den politiske situasjonen i dag fremstår kanskje Alan de Benoist og hans *Nouvelle Droite* og *Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne* (GRECE) som like viktig representanter for det mangetydige '68, som Rudi Dutschke og Herbert Marcuse. Innflytelsen fra høyresidens '68 er tydelig i bevegelser og partier som det franske *Rassemblement national* (tidligere Front National), *Fidesz* i Ungarn, *AFD* i Tyskland, *UKIP* i England, *Vlaams Belang* i Belgia, *Vox* i Spania, Trump-fløyen i det republikanske partiet i USA, og den pan-europeiske identitærbevegelsen i det store og hele. De Benoist lot seg også i stor grad inspirere av venstresidens '68, særlig når det gjelder politikens form og strategi, noe som kan bidra til å forklare hvorfor slike bevegelser har hatt så stor oppslutning fra '68er-generasjonen.

Kanskje trenger vi i dag et opprør mot '68 av samme type som Michnik foreskrev for de polske 68-erne. Slagmarks bok om 1968-revolusjonen, og særlig dens fremheving av et perspektiv-mangfold sammen med dens åpenbare blandsider, kan være et godt utgangspunkt. Ikke for å rive ned '68, men for å bruke historien til å lage en vaksine mot å gjøre de samme feilene om igjen.

Noter

¹ Bjarke Skærlund Risager, Salar Mohandesi & Laurence Cox (red.) (2018): *1968*. Aarhus: Slagmark, kolofonsiden.

² Skærlund Risager, Mohandesi & Cox 2018, s. 14.

³ Marwick, Arthur (1975): *The Sixties: Cultural Transformation in Britain, France, Italy and the United States, c. 1958 - c. 1974*. Oxford: Oxford U.P., s. 14-15.

⁴ Skærlund Risager, Mohandesi & Cox 2018, s. 45.

⁵ Jeremi Suri (2003): *Power and Protest. Global Revolution and the Rise of Détente*. Cambridge, MA: Harvard U.P., s. 262f.

⁶ Skærlund Risager, Mohandesi & Cox 2018, s. 20.

⁷ Gerd-Rainer Horn (2007): *The spirit of '68. Rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976*. Oxford: Oxford U.P.

⁸ Gerd Koenen (2006): *Das rote Jahrzehnt. Unsere kleine deutsche Kulturrevolution*. Frankfurt/Main: S. Fischer Verlag.

⁹ Forfatterens intervju med SDS' generalsekretær Mike Klonsky i Chicago 27.10.2010. Se også Wesley C. Hogan (2007): *Many Minds, One Heart. SNCC's Dream for a New America*. Chappel Hill: University of North Carolina Press, s. 288-289 og James Miller (1994): *Democracy is in the Streets. From Port Huron to the Siege of Chicago*. Cambridge, MA: Harvard U.P., s. 212-213.

¹⁰ For mer om det polske '68, se f.eks. Nina Witoszek (2015): «Intellektuelle som et «moralsk felleskap»: en glemte historie om Komiteen for arbeidernes forsvar (KOR)» i Sørensen [et al] (red.). *Demokratisk beredskap. Intellektuell motstand mot totalitære fristelser*. Oslo: Dreyers.

¹¹ Norbert Frei (2008): *1968. Jugendrevolte und globaler Protest*. München: DTV, s. 211.

¹² Richard Vinen, (2018): *1968. Radical Protest and its Enemies*. New York: HarperCollins, s. 7.

¹³ Frei op cit.

¹⁴ Se f.eks. Götz Aly (2008): *Unser Kampf 1968 – ein irritierter Blick zurück*. Frankfurt/Main: S. Fischer Verlag; Andreas Kühn (2005): *Stalins Enkel, Maos Söhne: die Lebenswelt der K-Gruppen in der Bundesrepublik der 70er Jahre*. Frankfurt/Main: Campus Verlag; Oscar Negt 2008): *Achtundsechzig: Politische Intellektuelle und die Macht*. Göttingen: Steidl, og Bill Ayers (2001): *Fugitive Days. A memoir*. New York: Penguin Books.

¹⁵ Joseph Heath and Andrew Potter (2005): *The Rebel Sell: How the Counterculture Became Consumer Culture*. North Manakato, MN: Capstone, s. 10ff.